

ביאורים

112 מצוות שכליות ושמעיות

מהדורת אור עציון

שלושת החלקים הללו מרכיבים את הסוג האחד של המצוות והוא: **המצוות השכליות**, המצוות המתיישות על השכל. בחלק הראשון כלולות מצוות שנועדו לכבד את הבורא - להיכנע לפניו, לעבדו, לעמוד לפניו וכל הדומה לכך. בחלק השני - לא לפגום בכבוד ה', והוא כולל בתוכו גם את האיסורים לשתף עימו אל אחר, להישבע בשמו לשקר, לתארו בתארים שפלים וכל המצוות הדומות לכך. בחלק השלישי - לא להרע האחד כלפי השני, נכללות גם המצוות לנהוג בצדק ובייחוס, לדבר אמת ולעשות משפט, האיסורים להרוג אדם, לגלות עריות, לגנוב, ללכת רכיל ולרמות והציווי לאדם לאהוב את חברו כשם שהוא אוהב את עצמו.

113 הקדוש ברוך הוא נטע בנו את ההבנה שלמצוות השכליות שצריך לקיימן - מצוות העשה - ישנה משמעות חיובית, ולדברים אשר נצטוונו להתרחק מהם במצוות לא תעשה ישנן תוצאות שליליות, וכמו שאמר שלמה המלך (משלי ח, ט-ז): "כי אמת יהגה חכי ותועבת שפתי רשע".

114 הסוג השני של המצוות הוא **המצוות השמעיות**, זאת אומרת מצוות שהשכל לא מחייב אך גם אינו מרחיק אותן, ואנו עושים אותן מפני שהקדוש ברוך הוא ציווה אותנו על כך, וזאת בכדי שאנו נקבל יותר שכר כאשר נקיים את אותן המצוות, כמו שנאמר (ישעיה מב, כא): "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר", וזו כוונת דבריו של רבי חנניא בן עקשיא (מכות פרק ג משנה טז): "רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות...".

115 גם עשיית המצוות השמעיות מתקבלת על הדעת, מפני שאנו מצווים לעשות אותן על ידי ה', ואם כן הן נכללות בעבודת ה', והרי לפני כן ראינו שמכח הכרת הטוב דורש השכל לעבוד את ה' ולעשות את רצונו, ולכן גם קיומן מחויב על ידי השכל והן נעשות שכליות.

116 מעבר לכך, פשוט שכאשר מתבוננים במצוות אלו אפשר למצוא בהן הגיון, הרי אנו בני האדם העשויים מבשר ודם לא עושים שום מעשה ללא הגיון ותועלת, ואיך אפשר לחשוב שהבורא מצוה לעשות דברים ללא שום מטרה או תכלית, אלא שודאי שהוא יודע את התכלית של כל מצוה, אך אנו מרוב קטנותנו איננו יכולים להבין אותה.

כיום, כשהמדע מתפתח, אנו רואים שהרבה מאוד מצוות מביאות תועלת שלא הייתה ידועה פעם, למשל: אף שמצוות מילה נראית קצת מוזרה, כיום אנשים רבים מכל העולם מלים את עצמם, מפני שהתגלה שהסרת הערלה מפחיתה את הסיכון לחלות בסרטן. מחקרים מראים גם ששמירה על הלכות נידה מפחיתה את התחלואה בסרטן צוואר הרחם. כך הוא גם ביחס לעוד מצוות שפעם היו נראות תמוהות, והיום אנו מוצאים שיש בקיומן תועלת רבה.

לב הדברים

השכל האנושי שנתן הבורא לאדם הוא מתנה מיוחדת מאוד. אחד הדברים החשובים שהאדם יכול לעשות עם שכלו הוא להעביר את דעותיו, מחשבותיו ומעשיו, תחת שבט ביקורתו של השכל. כך יוכל האדם לבדוק את טיבם על פי הכלים שנתן לו הבורא. ביחס לציוויי הבורא, החשיבה והבחינה יכולים להיות מבורכים מאוד, אך עלולים גם להזיק. במצוות שכליות אפשר, ואולי אף רצוי, לנסות להבין מהו הטעם המובן לנו בהיגיון אנושי, דבר שיחבר אותנו יותר למצווה, ויורמם את הכוונה שלנו בעשייתה. אולם במצוות אחרות - המצוות השמעיות, שכלנו אינו מבין מהי התועלת שבעשייתן, וגם אם מצליחים להבין, מבינים רק מעט, כדברי רס"ג. במצוות הללו האדם קודם כל מתבטל אל בוראו. הוא מבין שגם דבר שאינו מובן בשכלו יכול להיות בעל תועלת גדולה, ובוודאי שהבורא לא ציווה אותו לעשותן סתם. מעבר לזה, דוקא המפגש עם מצוות שאינן מובנות לנו בשכל, מזכיר לנו שכל מציאותו של השכל האנושי גם היא מהבורא ש'נטע בשכלנו' שדבר מסוים טוב או לא טוב. לפי זה נוכל להבין שגם דבר שהבורא בחר ששכלנו לא יבין אותו יכול להיות בעל משמעות, גם אם זו אינה מובנת לנו.

המצוות השכליות והשמעיות

112 **וְאֵלֶּה הַשְּׁלֹשָׁה עֲנִינִים, הֵם וְמָה שְׁנִסְמָךְ אֲלֵיהֶם, הֵם הַחֲלָק הָרִאשׁוֹן מִשְׁנֵי חֲלָקֵי הַמִּצְוֹת, וְנִסְמָךְ אֵל הָרִאשׁוֹן מֵהֶם, לְהִכְנִיעַ לוֹ וּלְעַבְדוֹ, וְלַעֲמֹד לִפְנָיו, וְהַדּוֹמָה לָזֶה, וְהַכֹּל בְּכַתָּב. וְנִסְמָךְ אֵל הַשְּׁנִי, שֶׁלֹּא יִשְׁתַּף לוֹ, וְלֹא יִשְׁבַע בְּשֵׁמוֹ לְשַׁקֵּר, וְשֶׁלֹּא יִתְאַרְהוּ בְּתַאֲרִים הַמְּגַנִּים, וְהַדּוֹמָה לָזֶה, וְהַכֹּל בְּכָלֵל. וְנִסְמָךְ אֵל הַשְּׁלִישִׁי. עֲשׂוֹת הַמִּשְׁפָּט, וְהָאֱמֶת וְהַצְּדָק וְהַדִּין, וְהַרְחָקָה מֵהַרֹּג הַמְּדַבְּרִים, וְאֲסוּר הַנְּאוּף, וְהַגְּנֵבָה, וְהַרְכִּילוּת, וְשִׂיֵּאֵב הַמְּאָמִין לְאֲחֵיו מִה שֶׁהוּא אוֹהֵב לְנַפְשׁוֹ, וְכֹל אֲשֶׁר נִכְלָל בְּאֵלֶּה הַשְּׁעָרִים, וְהַכֹּל בְּכַתָּב. 113 וְכֹל עֲנִין מֵאֵלֶּה שְׁמִצְוָה בּוֹ, נִטַּע בְּשִׁכְלָנוּ טוֹבָתוֹ, וְכֹל עֲנִין מֵהֶם שֶׁהִזְהִירוֹ מִמֶּנּוּ, נִטַּע בְּשִׁכְלָנוּ גְּנוּתוֹ, כְּמוֹ שֶׁאֲמָרָה הַחֲקִמָה אֲשֶׁר הִיא הַשְּׁכָל (משלי ת, ז) כִּי אֱמֶת יִהְיֶה חֲכִי וְתוֹעֵבַת שְׁפִתַי רָשָׁע. 114 וְהַחֲלָק הַשְּׁנִי דְּבָרִים אֵין הַשְּׁכָל גּוֹזֵר אוֹתָם שֶׁהֵם טוֹבִים לְעִצְמָם וְלֹא מְגַנִּים לְעִצְמָם, הוֹסִיף לָנוּ הַבוֹרָא עֲלֵיהֶם צוּי וְהִזְהִירָה לְהַרְבּוֹת גְּמוּלָנוּ וְהִצְלַחְתָּנוּ עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאֲמָר (ישעיה מב, כא) ה' חֲפִץ לְמַעַן צְדָקוֹ יִגְדִיל תּוֹרָה וַיֵּאֲדִיר. 115 וְהִיא הַמִּצְוָה בּוֹ מֵהֶם טוֹב וְהַמְּזַהֵר מִמֶּנּוּ מֵהֶם מְגַנָּה, לְמַקּוֹם הָעֲבוּדָה בָּהֶם, וְהוֹסִפוּ בְּעִנְיָן הַשְּׁנִי בְּחֲלָק הָרִאשׁוֹן. 116 וְעַם זֶה אֵי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם עִם הַהִסְתַּפְּלוּת, תוֹעֵלוֹת חֲלָקִיּוֹת, וְעֲלִילָה מְעֻשָׂה מְדַרְךְ הַמְּשֻׁכָּל, כְּאֲשֶׁר הִיא לְחֲלָק הָרִאשׁוֹן תוֹעֵלוֹת גְּדוּלוֹת וְעֲלִילָה גְּדוּלָה מְדַרְךְ הַמְּשֻׁכָּל.**

שְׁנִסְמָךְ - שנצרך. **הַחֲלָק הָרִאשׁוֹן** - המצוות השכליות. **וְהַכֹּל בְּכַתָּב** - מפורש בתורה. **הַמְּדַבְּרִים** - האנשים. **טוֹבָתוֹ** - הבנת הטוב שבמעשה זה. **שִׁזְהִירוֹ** - לא לעשותו. **לְמַקּוֹם הָעֲבוּדָה בָּהֶם** - מחמת ציווי ה' לעובדו. **הַהִסְתַּפְּלוּת** - ההתבוננות. **עֲלִילָה** - סיבות והבנה. **מְדַרְךְ הַמְּשֻׁכָּל** - על פי השכל האנושי.

